

Fig. 348. — Taula de ornaments de les urnes de Can Missert

material trobat en les nostres excavacions confirma la posició de Terrassa en el primer període de la primera Edat del ferro de Catalunya representant-ne l'apogeu juntament amb la necròpolis veïna de Sabadell. Aquest primer període, com ja s'establí en altres llocs (1), es correspon

Fig. 349. — Desenrotllo de la decoració d'una urna de Can Missert

amb els períodes B i C del Hallstatt de Reinecke, els quals equivalen, en general, al període de la classificació de Déchelette, datant-se entre 900 i 650 abans de Jesu-Crist. El moment d'apogeu representat per Terrassa el podríem datar vers el 700. — P. BOSCH GIMPERA. — J. COLOMINAS ROCA.

L'estat actual de la sistematització del coneixement de la primera Edat del ferro a Catalunya

Els períodes i llur cronologia. — Els resultats obtinguts en treballs anteriors (2) d'ordenar la nostra civilització hallstàtica en dos períodes, un des de 850 a 650 abans de Jesu-Crist amb l'apogeu vers el 700 (representat per Terrassa i Sabadell) i l'altre de 650 a 500 abans de Jesu-

(1) Vegi's Bosch: lloc citat de l'ANUARI, V, 1913-14 (*Crònica*) i *Prehistòria Catalana* (Barcelona, 1919), pàgs. 182-184.

(2) Vegi's Bosch: *Dos vasos de la primera Edat del ferro trobats a Argentona. La ceràmica hallstàtica a Catalunya* (ANUARI V, 1913-14), pàgs. 816 i seg. *Prehistòria catalana*, pàgs. 182 i seg.

molt freqüent és la sèrie de meandres. Menys freqüents són el zig-zag, la sèrie d'oves, o la sèrie de punts o els rombes. Un motiu excepcional és el d'unes aspes que interrompen la sèrie de meandres (figs. 348 i 349).

CRONOLOGIA

Sense tractar de seguir minuciosament les diferents qüestions que es refereixen als paral·lels dels vasos de Terrassa en altres estacions hallstàtiques i llur cronologia, cal dir, amb tot, que el

Crist amb dos graus (el primer representat per Anglès i el segon per Gibrella), cal considerar-los com fermament establerts. Les noves troballes no han fet més que precisar-los i completar el nostre coneixement de la civilització de la primera Edat del ferro catalana.

Les noves estacions i llur posició cronològica. — Del primer període actualment en coneixem, a més de Terrassa, tres noves estacions que acusen certes diferències locals, dintre de Catalunya, de la civilització de l'Edat del ferro. L'una és la capa, corresponent a aquest temps, de la Balma del Segre (Vilaplana) excavada i publicada per mossèn Joan Serra i Vilaró (1). L'altra és el possible poblat de Marlés, que publica en altre lloc d'aquesta *Crònica* el seu excavador, també mossèn J. Serra. La tercera estació és el sepulcre del Turó de les Mentides de Vich (vegi's en altre lloc d'aquesta *Crònica*).

A la Balma del Segre, juntament amb vasos (2), que a primera vista es pendrien per neolítics o eneolítics de la cultura de les coves lleydatanes, i que aparentment tenen llurs paral·lels immediats a les coves eneolítics de la comarca, hi sortiren vasos semblants al tipus *a* de Terrassa, amb decoracions de senzills acanalats (3) i tapadores amb acanalats com els de Terrassa, però a l'exterior del vas (4).

Conegut el material de la Balma del Segre, ja no ofereix tanta dificultat la classificació com a hallstättica de l'estació de Marlés ni la del Turó de les Mentides. La semblança de la ceràmica pseudo-eneolítica d'aitals estacions n'estableix la contemporaneïtat (5), però, demés, el tipus de la tapadora de forma cònica (sense acanalats interiors a Marlés) i alguns vasos semblants a algunes de les variants del tipus *b* de Terrassa (6), són nous indicis per a induir a datar l'estació de Marlés a la primera Edat del ferro. Així les coses, sembla encertat el reconèixer, en els grans vasos de Marlés, amb tendències a la panxa ovoide, amb parets en forma de doble con truncat i amb vores sortides com les hallstättiques, una forma vagament emparentada amb determinades variants del tipus *a* de Terrassa.

El sepulcre de Vich, malgrat l'escassetesa del seu material, representa també la coexistència de la terrissa amb cordons en relleu, amb impressions digitals d'aspecte eneolític, amb les tapadores acanalades en llur interior.

Les dues varietats locals de civilització de la primera Edat del ferro. — Els casos esmentats, sobre tot el de Marlés, vénen a donar-nos un nou aspecte verament sorprenent de la nostra primera Edat del ferro, representant una cultura local que ha continuat sense interrupció els tipus de decoració de la ceràmica que procedeixen del neolític i eneolític que perdura en la regió muntanyosa de l'interior de Catalunya (vegi's el mapa de la fig. 350), rebent sols llunyanes influències de la vera civilització hallstättica.

Aquesta està representada per les necròpolis de Vilars, la Punta del Pi de Terrassa, Sabadell, etc., i, per una notable coincidència, s'estén solament per llocs situats en la comunicació natural amb França, çò és, del Vallès a l'Empordà, que, a través del Coll de Banyuls o del Coll de Perthus, es comuniquen amb el Rosselló. Això últim reforça novament el paral·lel de les necròpolis del tipus Vilars-Terrassa amb les franceses contemporànies (7) i la hipòtesi que la nostra cultura hallstättica típica és quelcom introduïda des del sud de França.

El problema de la perduració del tipus arcaïtzant de tradició eneolítica. — La superposició d'aquesta cultura hallstättica sobre una altra d'indígena de tradició neolítica i eneolítica explicaria molt bé molts fenòmens fins ara difícils de relacionar d'una manera objectiva. Tals són les semblances aparents de la ceràmica ordinària de l'època ibèrica, çò és, de la segona Edat del ferro amb la neolítica i eneolítica, puix hi són freqüents també les decoracions de cordons en relleu amb impressions digitals i que abunden més com més ens allunyem de la costa: al Baix Aragó en el seu primer període de la cultura ibèrica, i a Catalunya en la capa inferior del poblat del Castellvell de Solsona i al poblat d'Anseresa d'Olius (8).

(1) Vegi's SERRA I VILARÓ: *Excavaciones en la Cueva del Segre* (*Memorias de la Junta Superior de Excavaciones*. 1918). El material al Museu de Solsona.

(2) SERRA I VILARÓ: *Excavaciones en la Cueva del Segre*, lám. VII, figs. 1 i 2 de la capa hallstättica (*c-d*) i els de la lám. VI, figs. 2 i 3 (n.º 1) i de la lám. VII, fig. 3, n.º 1, de la capa intermitja (*b-c*) amb barreja, però que es poden considerar també de la primera Edat del ferro.

(3) SERRA I VILARÓ: Lloc citat, lám. VII, fig. 3, núms. 1-2 de la capa *c-d*, hallstättica, i el semblant de la lám. VI, fig. 3, n.º 2, de la capa *b-c*, barrejada.

(4) Id., id., lám. VIII, fig. 2.

(5) Vegi's la lám. VII, fig. 1, de la publicació sobre la Balma del Segre: compari's amb la corresponent de Marlés i del Turó de les Mentides.

(6) Vegi's les figs. 313 i 314 de la publicació de Marlés a altre lloc d'aquesta *Crònica*.

(7) Vegi's BOSCH: *La prehistòria catalana*, pàgs. 182 i seg.

(8) Per al Baix Aragó vegi's en altre lloc d'aquesta *Crònica*. Per al Castellvell de Solsona veure SERRA I VILARÓ: *Ex-*

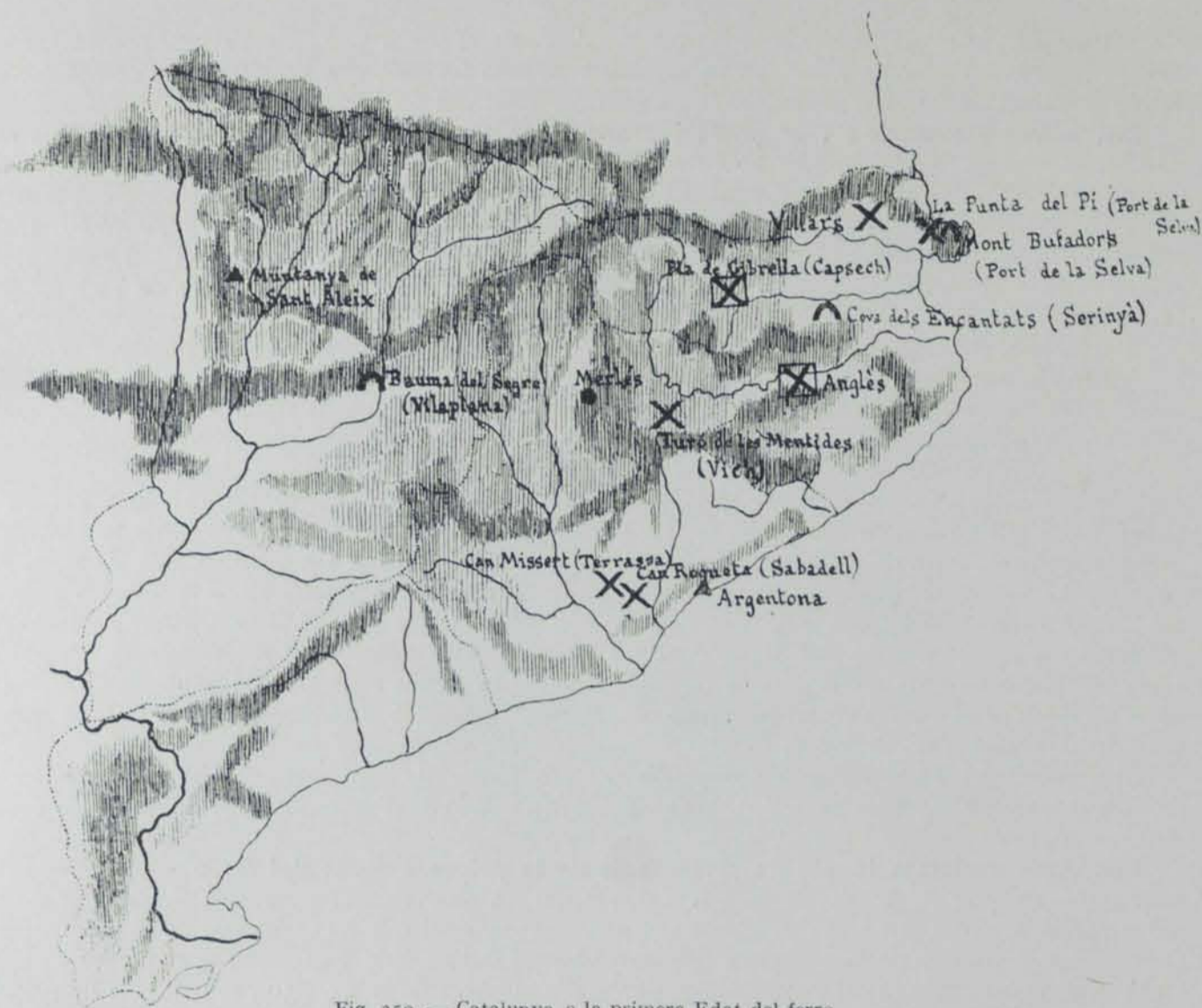

Fig. 350. — Catalunya a la primera Edat del ferro

Però aquesta continuïtat de cultura a través d'un espai de temps tan llarg la veiem també confirmada en la ceràmica trobada en la mina de coure de Riner, explorada per Mn. Serra (1), que pertany, certament, als començos de l'Edat del bronze, com ho mostra el tipus argàric de la forma de la destal buidada en els motlles de fundició i en els perfils d'alguns vasos, però en qual estació hi sortí també ceràmica amb cordons en relleu amb impressions digitals.

El problema de l'origen de les dues varietats de cultura. — Podríem suposar, mentre noves troballes ens ho aclareixen, que la diversitat de cultures de l'eneolític comença d'esborrar-se a principis de l'Edat del bronze, triomfant, sobre totes les altres, la cultura de les coves lleydatanes, segurament la més indígena de Catalunya, perllongant-se les seves decoracions en relleu, que duren fins molt tard i sobre les quals nous elements forasters posen el corrent de cultura hallstättica vinguda de França a la primera Edat del ferro, i més tard la cultura ibèrica formada al SE. de la Península a la segona meitat del primer mil·lenari abans de Jesu-Crist.

L'origen de la corrent de cultura hallstättica i la seva significació per a l'Etnologia de Catalunya és també un problema molt interessant.

Es evident la identitat de la cultura hallstättica catalana amb la del Sud de França anterior al temps de la gran espasa de ferro de l'apogeu del Hallstatt. Com ja es fonamentà en altres llocs, aital civilització hallstättica primitiva del Sud de França cal datar-la al temps del Hallstatt B de Reinecke (a Alemanya, de 1000-850 abans de Jesu-Crist i al Sud de França, potser quelcom més tard), i després sembla acabar-se, essent interrompuda a França probablement per l'arribada dels

cavaciones en el poblado ibérico del Castellvell (Solsona) (Memorias de la Junta Superior de excavaciones y antigüedades. 1920).

— Per al poblado d'Olius vegi's SERRA I VILARÓ: *Poblado ibérico de Anseresa. Olius. (Mem. de la Junta Sup. de Exc. 1921).*

(1) SERRA I VILARÓ: *Mina i fundició d'aram del primer període de l'Edat del bronze (Bull. del Centre Exc. de Catal. Barcelona, 1920).* Vegi's la reproducció d'aquest article en altre lloc d'aquesta Crònica.

celtes que portaren la civilització de l'apogeu hallstàtic o sia la de la gran espasa de ferro, mentre a Catalunya la cultura del nostre primer període amb el punt culminant a Terrassa i Sabadell es perllonga paral·lelament al ple Hallstatt francès que a nosaltres no ens arriba.

Creiem que no cap més explicació que, partint de la identitat de la cultura hallstàtica primitiva del Sud de França amb la de Catalunya, suposar-la deguda també a un mateix poble. Mentre a Catalunya continuaren poble i cultura, a França la invasió cèltica coneguda hi posava fi.

Que a Catalunya la civilització hallstàtica es deu a una invasió que es sobreposa als pobles ja existents, sembla segur ja des del punt de vista de la identitat inicial esmentada; però ho confirma la diferència tan essencial de les dos cultures catalanes de la primera Edat del ferro, una netament hallstàtica, i l'altre de tradició arcaïtzant o lligant-se amb la civilització de les coves eneolítiques. Aital contrast el fan més visible encara les poques influències de la civilització hallstàtica de la costa sobre la cultura del interior, mostrant-nos clarament que si no s'hagués degut la de la costa a una irrupció d'un poble diferent, o bé en ella hauríem trobat també supervivències com les del interior o bé en aquesta l'influència hallstàtica hauria sigut més gran.

Sembla, doncs, clar que cal admetre a Catalunya dos pobles diferents: el de la costa vingut de França i el de l'interior, segurament indígena, amb les seves arrels a l'eneolític.

La naturalesa del primer depèn de la naturalesa del francès, i això constitueix un altre problema difícil.

Poden proposar-se dues solucions: o la de que es tracta de poblacions indígenes (antecessores de les que més tard foren les diferents tribus anomenades ligures del Sud de França) que reberen per influència la civilització hallstàtica (per lo tant pobles pre-cèltics amb cultura d'influència cèltica), o bé suposar un primer desprendiment de pobles cèltics, del que no ha quedat rastre en la tradició històrica, però que en aquest cas comprovaríem amb l'arqueologia. És difícil poder decidir quina d'aquestes hipòtesis és la més verossímil. Emperò, és possible que una revisió del material hallstàtic primitiu de tota França donaria qualche llum i ens permetria veure com s'enllaça amb el del Rin i regions veïnes.

Resta, com un dels elements de que no pot prescindir tot intent de reconstrucció, la gran semblança de molta ceràmica del Hallstatt B. de Reinecke amb les formes del Sud de França i de Catalunya. Aquesta semblança tan gran podria excloure potser la hipòtesis de la influència llunyana hallstàtica sobre un poble pre-cèltic.

En tal cas tindria potser també explicació el fet de que la forma d'urna doble cònica amb coll també cònic, molt alt (tipus *a* de Terrassa), tingui assombrosos paral·lels al W. i Sud d'Alemanya, precisament en la civilització de la que en surt el Hallstatt primitiu (Reinecke B). Aital civilització és la que Reinecke ja creu hallstàtica (Hallstatt A), però que altres consideren encara com el final de la Edat del bronze del centre d'Europa (1).

Si pogués admetre's un primer desprendiment cèltic arribat al Sud de França a començos de la primera Edat del ferro (entre 900 i 800 ?) del qual una branca es ficaria a Catalunya (cosa geogràficament molt explicable), estenent-se, sobretot, per les comarques properes als camins dels passos orientals del Pirineu vers el Sud, sense allunyar-se de la costa, ens explicariem potser la presència dels noms cèltics de Catalunya, que semblen abundar bastant. Si no és així no veiem quan puguin haver penetrat elements cèltics a Catalunya, doncs que el moviment dels gals fins al Pirineu a la segona Edat del ferro (conquesta del Rosselló per els Volsci Tectosages) no tenim cap motiu per a creure que es prolongués fins a l'interior de Catalunya (2).

En tal cas la fi d'aital primer moviment cèltic que comprovaríem amb l'arqueologia seria a Catalunya, mentre les del segon és la conquesta del Centre i Occident de la península a la fi de l'Edat del ferro, que ja pot documentar-se amb fonts literàries i que arqueològicament té una plena comprovació (3). — P. BOSCH GIMPERA.

(1) Es surt del marc d'aquesta nota provisional seguir minuciosament tals paral·lels. Volem sols plantejar el problema reservant per a altra ocasió el seu estudi.

(2) H. SANDARS suposa que la Cabrera de Mataró representa una prolongació del moviment dels Gals; emperò avui és impossible creure-ho així, doncs Cabrera de Mataró és típica de la cultura ibèrica del segon període de la costa catalana. El text de Diodor, en què vol apoiar-se, no creiem que pugui interpretar-se en tal sentit. Vegi's SANDARS: *The weapons of the iberians* (*Archeologia* 64, 1912-1913), pàg. 262. — El problema ètnic representat per la necròpolis de Peralada vegi's en altre lloc d'aquesta *Crònica*.

(3) Per a aquest moviment, que acaba al Centre d'Espanya i a Portugal i Galícia, vegi's BOSCH: *Los celtas y la civilització cèltica de la Península* (en premsa al *Boletín de la Sociedad Española de Excursiones* i que es publicarà al número de desembre del 1921).